

IA NEAM(Ț)ULUI*

Florentina BUZENSCHI**

Cuvinte cheie: *ie, cămașă femeiască, sărbătoare, pânză, bumbac, cânepă, județul Neamț, reproducere, decor, arnici, paiete, mărgel, cromatică, expoziție.*

Keywords: *romanian traditional shirt, women`s blouse, feast, cloth, cotton, hemp, Neamț County, copy, decoration, dyed cotton thread, beads, sequins, colors, exhibition.*

Abstract

The project IA NEAM(Ț)ULUI had as goal and purpose the reclaiming and promotion of women's traditional blouses in the collection hosted by Piatra Neamț Ethnography Museum. Thus, twenty traditional Romanian blouses - "ia" - were reproduced in partnership with 19 women members of the traditional sewing group "Șezătoarea de Piatra". The oldest pieces were dated around 1900 and the latest right in de time of World War. Most of the blouses had belonged to women in the villages of Bistrița Valley. They were made of home spun hemp or cotton cloth and decorated with dyed cotton thread, beads and sequins. The project lasted for ten months and its results were presented in an exhibition of the old blouses and their copies, accompanied by a catalogue.

Valorificarea patrimoniului muzeal prin realizarea de expoziții, cataloage, lucrări de specialitate reprezintă modalități clasice de promovare a colecțiilor, de popularizare a valorilor autentice. La acestea, arheologia a adăugat realizarea de replici după piesele reprezentative, modalitățile relativ facile de realizare a lor permițând obținerea unui număr mare de piese de acest tip.

În ceea ce privește muzeele de etnografie, acest din urmă aspect lipsește, căci realizarea unor copii după piese din lemn, țesături de interior sau piese de port popular ar fi foarte dificilă, necesitând un mare număr de oameni cu diferite specializări (meșteri populari), materiale diverse, mult timp și costuri foarte mari, neputându-se efectua cu mijloace proprii, ci doar prin diverse metode de colaborare / parteneriate cu asociații de profil.

Pe de altă parte, mai ales în ultimul timp, constatăm creșterea interesului pentru arta populară în general și pentru costumele tradiționale în special. Ca parte componentă a acestuia din urmă, cămașa populară de sărbătoare, mai ales cea feminină, pentru care s-a generalizat denumirea de ie¹, a devenit un articol vestimentar de actualitate,

* Articolul a fost actualizat, la momentul prezentării în cadrul Sesiunii Științifice Anuale a Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui proiectul fiind în curs de desfășurare.

** Muzeograf, Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț.

¹ Termenul, sub forma *ie*, apare în dicționare; v. C. Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. II, Sibiu, 1900 și Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1929. În

integrându-se foarte bine în tendințele modei contemporane, nu numai ca sursă de inspirație ci și purtată ca atare.

Instituirea, în 2013, a Zilei Universale a Iei de comunitatea La Blousse Roumaine a fost un argument pentru a readuce în mentalul colectiv această valoare națională, fiind și un îndemn pentru a cinsti, a purta și a realiza astfel de cămăși de sărbătoare. Grupul *Semne cusute*, intens mediatizat pe diverse canale de comunicare, a promovat realizarea de ii nu numai după planșe ci și după cămășile și izvoadele existente în muzee (munca de recompunere a acestora din urmă fiind remarcabilă!). Chiar dacă această colaborare a fost privită, la început, cu reticență, profesionalismul și pasiunea de care a dat dovadă inițiativa comunității *Semne cusute*, Ioana Corduneanu și membrele *șezătorilor* din diverse orașe cu care a colaborat au dus la itinerearea în cele mai prestigioase muzee din țară a expozițiilor IA AIDOMA și IA AIEVEA și la promovarea, în an centenar, a artei populare românești în străinătate, în capitalele lumii.

Aceste expoziții de succes au cuprins și un număr redus de cămăși reproduse după cele din județul Neamț, dar după izvoade aparținând altor instituții, nu Muzeului de Etnografie Piatra-Neamț. Pornind de la acest fapt, de la bogăția și valoarea portului popular din zona noastră și a patrimoniului instituției (la care se adaugă patriotismul local), am inițiat, în parteneriat cu grupul *Șezătoarea de Piatra* din cadrul Centrului pentru Cultură și Arte „Carmen Saeculare” Neamț, proiectul IA NEAM(Ț)ULUI. În cadrul acestuia, 20 de cămăși femeiești de sărbătoare din patrimoniul muzeului urmau să fie reproduse de o parte dintre membrele acestei șezători moderne, totul încheindu-se cu o expoziție care să cuprindă piesele originale și copiile, plus lansarea unui catalog. Demarat în februarie 2018, proiectul a fost admis și finanțat apoi prin programul Centenarul Marii Uniri al Ministerului Culturii și Identității Naționale cu suma de 34.500 lei.

În ceea ce privește frumusețea costumului popular din județul Neamț, aceasta a fost remarcată și de Regina Maria, în perioada când a locuit la domeniul Regal de la Bicaz: „ajunseserăm foarte buni prieteni cu țăranii al căror port aici e foarte pitoresc”². Renumitul cărturar G.T. Kirileanu³ scria: „în zilele de sărbătoare îmbrăcămintea femeii e mult mai luxoasă, mai costisitoare și mai bătătoare la ochi decât a bărbatului”⁴, în timp ce fondatorul Muzeului de Arheologie Piatra-Neamț, preotul Constantin Matasă, când cutreiera județul Neamț admira modul cum se îmbrăcau femeile cu „cămăși înflorite cu frumoase cusături și împodobite cu fluturi”⁵. Dacă cei enumerați anterior și-au consemnat admirația în scris, fotografii Adolph A. Chevallier⁶ a imortalizat numeroase

lumea rurală era folosit termenul *cămașă*, în timp ce generalizarea denumirii de *ie* (cămașa femeiască scurtă, fără poale) este mai recentă. Un argument este lipsa acestui cuvânt din credințele și superstițiile poporului român, în preajma anului 1900, așa cum apare *cămașa*.

² Regina Maria, *Povestea vieții mele*, vol. III, București, 1991, p. 428.

³ Gheorghe Teodorescu Kirileanu (1872 - 1960) a fost un important om de cultură, editor al operei lui Ion Creangă, folclorist, bibliotecar al Casei Regale, membru al Academiei Române.

⁴ A. Popovici, Gh. T. Kirileanu, *Descrierea moșiei regale Broșteni, județul Suceava*, Instit. de Arte Grafice „Carol Gobl”, București, 1906, p. 127.

⁵ Preot C. Matasă, *Călăuza județului Neamț*, Cartea Românească, București, 1929, p. 15.

⁶ Adolph A. Chevallier (1881 - 1963) a fost fotograf al Curții Regale a României, cel mai renumit fotograf din această zonă, singurul fotograf - etnograf din județul Neamț.

imagini cu valoare artistică și documentară reprezentând femei îmbrăcate în portul tradițional din județul Neamț, mai ales de pe Valea Bistriței.

Respectând aceeași structură, aceleași principii de repartizare, elementele și modalitățile de realizare ale decorului, femeile au fost creative, au încercat, în societatea conservatoare în care trăiau, pe de o parte să păstreze marca identitară a locului, iar pe de altă parte să nu reproducă fidel ceea ce au văzut. Cămașa e doar o haină, dar în momentul când este brodată, acul „scrie” un limbaj cunoscut de membrii societății, devine și o expresie a diferenței de vârstă, a stării sociale, a ocaziei pentru care a fost realizată. Dacă în ceea ce privește croiul nu există prea multe variante, decorul iei a suportat modificări, pentru că astfel se putea remarca, în zilele de sărbătoare, țărancă. Se impunea, deci, o privire generală asupra cămășilor femeiești de sărbătoare din județul Neamț, ca motivație pentru proiectul IA NEAM(Ț)ULUI, în cadrul căruia unele dintre cele mai frumoase piese din colecția Muzeului de Etnografie Piatra-Neamț au fost reproduse.

În mod tradițional, materialele din care se țesea pânza erau: inul, cânepa, lâna, apoi, bumbacul și mătasea. Primele fire, vegetale sau animale, au fost utilizate încă din antichitate, în timp ce bumbacul a fost introdus în secolul al XIX-lea, când au început importurile unor mari cantități de astfel de fibre⁷ care au înlocuit inul, având o rezistență superioară acestuia. În ceea ce privește mătasea, a fost folosită mai întâi pentru ștergarele de cap (acele frumoase *fișie*) și mai târziu pentru ii⁸. Din cânepă, care era foarte rezistentă, se făceau în special cămășile de lucru și mai rar cele de sărbătoare. Din lână țigaie, fină, toarsă prin gaura unei mărgeli⁹, se realizau cămășile bătrânești, până în preajma anului 1900, în Podișul Central Moldovenesc. Pânza se țesea în gospodărie, mai ales în două ite și mai rar în patru ite, așa cum era la unele cămăși bătrânești, cele „în ozoare”. Cămășile de lână erau foarte fine, iar singurul lor decor era realizat tot prin țesere, cu alesături cu bumbac. În județul Neamț sunt foarte rare cazurile de pânza țesută cu dungi de altă culoare, vrăste cu rol decorativ pe liniile de îmbinare ale cămășii.

Din punct de vedere al croiului se disting două mari tipuri: *cămașa bătrânească* și *cămașa încrețită la gât*. Numitoarele comune ale acestora sunt: pânza albă, croiul simplu pe firul materialului, utilizarea la maximum a țesăturii. Ca structură, ambele sunt formate din *stani*, mâneci, clini și *pave*.

Cămașa bătrânească, arhaică, de tip „poncho”¹⁰ este - așa cum îi spune și această denumire acceptată - o cămașă dreaptă, fără cusătură pe umăr, doar cu o răscroire pe unde să intre capul, de aici tăindu-se drept în jos gura cămășii. Este o cămașă de tip vechi, asemănătoare cămășilor bărbătești, dar și celor femeiești la care poalele sunt croite din aceeași bucată cu stanul. Cea mai simplă variantă este sub forma literei **T**, cu mânecile prinse perpendicular pe corpul cămășii. Pentru a i se da lărgime (ținând seama că foaia de pânză țesută în casă avea sub 50 cm lățime și se micșora prin intrarea

⁷ Elena Secoșan, P. Petrescu, *Portul popular de sărbătoare din România*, Editura Meridiane, 1984, p. 16.

⁸ Elena Florescu, Florentina Buzenschi, *Portul tradițional de sărbătoare din județul Neamț*, Editura C.M. Imago, Piatra Neamț, p. 37.

⁹ Emilia Pavel, *Confluente și sinteze cu privire la portul popular românesc de la Est de Carpați*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, vol. II, Iași, 2002, p. 116.

¹⁰ Denumire impusă de Hedvig Maria Formagi în *Portul Popular din România*, Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România, București, 1974, p. 31.

la apă), stanilor li se adăugau cline, iar pentru a da lejeritate de mișcare mâinilor, la subraț se introduceau mici bucăți pătrate de pânză, pavele. Aceste cămăși sunt rotunde sau pătrate la gât, nu au guler sau au un ciupag îngust, putându-se încheia în față sau în spate cu unul sau mai mulți bunghi.

Din acest tip a derivat cămașa cu platcă, la sfârșitul secolului al XIX-lea. Colecția noastră cuprinde frumoase exemplare de acest tip, datând din perioadele antebelică și interbelică, în special de pe Valea Bistriței, atât cu platcă dreaptă, cât și rotundă. Sub platcă foile pot fi drepte sau încrețite. Mâncile acestor tipuri pot fi largi sau strânse pe brățară și, mai rar, cu fodor. Acestea din urmă aveau lăncez nu numai la fodor ci și în spate, sub platcă, crețurile dând lărgime stanului. După anul 1900, cămașa bătrânească devine tot mai rară, fiind preferată de femeile în vârstă sau folosită drept cămașă de lucru, făcută din cânepă, ea aproape dispărând până la mijlocul secolului trecut.

Cel mai vechi și mai răspândit tip de cămașă femeiască este cel încrețit la gât, care mai este numită *cămașă națională*, de tip *carpatic*, iar pe Valea Bistriței – *luncănească*¹¹. Croiul poate fi simplu, din patru foi, două formând stanii și două mâncile, toate adunându-se în jurul gâtului, fără guler, pe brezărău sau șnur. „Înainte vreme era cămașa cu brezărău, era tot un creț și se trecea o sfoară de cânepă prin el; la gură era brezărău și când jucau la hore se mai desfăcea”¹². La cămășile vechi, mâneca era formată din două bucăți, altița – o bucată de pânză cam de 25/20 cm – fiind mai întâi un element funcțional și apoi decorativ. Tot de tip vechi este varianta cu altița cusută separat, cu fir metalic, care se prindea apoi peste altița funcțională, dar nedecorată și se dădea jos când cămașa se spăla.

Mâneca astfel croită și brezărăul au dispărut în primul sfert al veacului trecut¹³, doar în zona Roman altița *săbiată* fiind întâlnită și în perioada postbelică, la fel brezărăul. Acest tip de cămașă a cunoscut, în perioada interbelică, modificări ale croiului, datorită pătrunderii marchizetului, dar și folosirii pânzei de casă mai late¹⁴.

Tot din considerente practice au fost adăugați cline pentru lărgirea trupului cămășii, uneori până la dimensiuni exagerate (lățimea cămășii de aproape 100 cm). Ca tip de croi, des întâlnit este cel din trei foi, cu mâncile dintr-o foaie și jumătate, cămașa fiind foarte amplă. O variantă foarte practică este utilizarea aceleiași bucăți de țesătură pentru stani, dispusă pe lat, astfel putându-se da orice lărgime se dorește, dar lungimea ei rămâne doar cât lățimea pânzei. Singura cusătură de îmbinare a stanilor este în față, astfel nefiind nevoie de o tăietură pentru gura cămășii. Și în acest caz și atunci când dinaintii sunt realizați din două bucăți egale, îmbinarea se face prin cheițe decorative, de multe ori de altă culoare.

La gât, brezărăul a fost înlocuit cu o bentiță/ciupag care prindea crețurile, fără bunghi, dacă ia era suficient de largă, ori cu bunghi – negri, albi, galbeni – în față sau lateral. Se practica atât sistemul de cheutori realizate prin tăierea verticală a pânzei

¹¹ Florea Bobu Florescu, *Portul*, în *Arta Populară de pe Valea Bistriței*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1969, p. 159.

¹² *Ibidem*, p. 163.

¹³ Eva Giosanu, *Contribuții la studiul textilelor de interior și a portului popular dintr-un sat de pe Valea Bistriței*, în „Anuarul Etnografic al Moldovei”, Iași, nr. VII/ 2007, p. 268.

¹⁴ Utilizând o unealtă numită *tindecă*, care păstra lățimea mai mare a pânzei uniformă.

urmată de festonare, când cămașa se închidea în față, cât și sistemul de cheutori făcute doar din ață.

Multe ii de pe Valea Bistriței aveau cusut la gât lâncez, aici folosindu-se și varianta *lâncreț*¹⁵. Pe măsura trecerii timpului, apare gulerul, mai lat la cămășile cele mai recente. Un astfel de guler este asociat cu mâneci ample, precum sunt cele de influență ardelenescă, des întâlnite tot în zonele de munte, acestea având lâncez și fodor. Aceste cămăși sunt mai lungi decât cele fără fodor. Mâneca se termină cu horbotă sau, mai nou, cu dantelă din comerț.

Variantele mai puțin răspândite ale cămășii cu mâneca din gât sunt *cămașa ungurească* (singura cu mâneca mai scurtă, sub cot) și cea *țurcănească (mocănească)*¹⁶, al cărei decor consta numai în râuri dispuse pe mânecă și pe piept. În Neamț nu avem ii cu mânecile foarte lungi, ci doar foarte largi.

Cu clini sau fără, și aceste cămăși aveau la subraț o bucățică de pânză pătrată sau sub formă de romb (cu latura cuprinsă între 5 și 10 cm), pava.

Tipurile de cusături diferă în funcție de locul unde erau folosite, de rolul utilitar sau decorativ, unele având ambele scopuri. Tighelul și festonul erau funcționale. Pentru asamblare, părțile componente erau decorate cu găurele și se încheiau în cheițe, simple sau nu, albe sau colorate. În perioada interbelică s-a generalizat folosirea mașinii de cust și multe cămăși erau astfel încheiate. La cămășile cu brezărău se putea face un drug colorat la gât, la fel la fodorica întoarsă de pe Valea Bistriței.

Cu rol decorativ, dar rezolvând și problema încrețirii materialului la gât sau la mânecă, este cusutul pe crețuri, lâncezul, un tip de cusătură ardelenescă. O astfel de cusătură se realizează în două etape. Pentru început se realizează cutele pe mai multe fire (pot fi de la 3 la 7 fire), cusându-se înaintea acului două linii paralele, una sus și una jos, strângându-se apoi firele în funcție de dimensiunea necesară. Cusutul propriu-zis, numit *urzit pe fir*, se realizează de la un capăt la altul, o cută fiind considerată un punct de cusătură. Acest cusut pe fir este des folosit și pentru realizarea decorului, mai ales pentru încreț.

De altfel, pentru cusut altița, încrețul și râurile se foloseau mai multe tehnici. Un tip vechi era *punturește pe dos*, o cusătură migăloasă, dar foarte rafinată, în care motivul decorativ apare pe față. Este des întâlnit pe Valea Bistriței și tot aici întâlnim cămăși cu altița, încrețul și râurile țesute. Jumătățile de cruci (*bătuțește*) sau crucile întregi (*în pui*), sunt foarte răspândite în tot județul. Pentru ca motivul decorativ să rămână alb pe pânza cusută (care devine fond), se folosea tehnica *pânzei cruțate* sau a *motivelor cruțate*.

Simplu sau în combinație cu alte tehnici se practică cusutul în *ajur*. Pentru realizarea motivului se taie și se scot fire, pe lung (dacă vorbim de râuri, mai rar) sau pe lat (în cazul altiței sau încrețului), apoi se execută găurele (pentru a întări pânza), după care, prin numărarea firelor se introduce cu acul ața, realizându-se decorul.

Lumea satului a adoptat nu numai materiale noi, ci și tehnici, așa cum este broderia *spartă pe scris*, de influență orășenească. În primă etapă se desenează modelul,

¹⁵ Florea Bobu Florescu, *op. cit.* p 163.

¹⁶ Eva Giosanu, *op. cit.*, pp. 271 - 273.

se punctează locurile unde urmează să fie spart materialul cu vârful foarfecii, se taie și se coase de jur-împrejurul locului.

Există o strânsă legătura între tipurile de croi și repartizarea ornamentelor, tipul cămășii dictând locul unde va fi cusut decorul. Repartizarea decorului este liniară și urmărește firul țesăturii și marginile cămășii, ale stănilor și mânecilor. La cămașa bătrânească, care nu este foarte încărcată, se vede cel mai bine această repartizare, în timp ce la cea cu platcă se dobândește un nou element structural ce este pus în evidență prin decor.

De cele mai multe ori, cămășile care erau mult mai ample aveau mai puțină broderie, în timp ce folosirea unei cantități mai mici de pânză era compensată printr-un decor bogat.

În toate cazurile, decorul respectă principiile artei populare: succesiune, repetiție și simetrie, indiferent dacă este compact (în table), registre, râuri sau *risipit* (*chicurat cu flori*). Alțița poate fi compactă sau în registre, iar în acest caz, la cămășile mai vechi, registrul superior este despărțit de restul alțiței. De multe ori alțița este încadrată pe trei laturi, sub formă de U, de un chenar de altă culoare, iar registrele sunt despărțite între ele de câte un brâu (cromatic și decor diferit) purtând denumirea de *mușcățiță*.

Încrețul este dreptunghiular, evidențiat cromatic, uneori și cu alt tip de ață, este realizat de obicei pe fir, uneori în ajur. În râuri se regăsesc motive din alțiță, la fel pe dinăinți. Sunt decorate părțile vizibile ale cămășii, în cazuri mai rare râurile „curg” pe spate. Există cămăși încrețite la gât fără alțiță, sau fără râuri, iar cele cu fodor pot avea numai o *șiră* îngustă peste cot.

Introducerea, la sfârșitul secolului al XIX-lea a *lânicii* obținute industrial și apoi a *arniciului*¹⁷ care a înlocuit *chilipricul*, a permis o „explozie” a decorului. Bumbacul mercerizat și mătasea au dat cămășilor o notă de rafinament. De cele mai multe ori se folosea mătasea albă pentru cămașa de mireasă. În zona noastră s-a utilizat și firul metalic, dar într-o proporție mai redusă. Introducerea mărgelilor și a paietelor (la sfârșitul secolului al XIX-lea) a fost acceptată pe scară largă, astfel încât cămașa femeiască „e foarte înflorită cu fluturi și fir”¹⁸. De multe ori pe aceeași cămașă mărgelile erau folosite pentru fixarea paietei, dar puteau fi cusute și separat (cămăși numai cu fluturi sau numai cu mărgeli, în acest ultim caz mărgelile conturează motivul decorativ sau îl încarcă).

În ceea ce privește cromatica, aceasta nu ținea seama numai de considerentul estetic, ci era transmițătoarea mesajului cămășii, mai mult decât croiul: vârsta, destinația costumului și chiar proveniența purtătoarei puteau fi „citite” în limbajul culorilor. De asemenea, culorile pot fi un indiciu asupra „vârstei” iei. Cămășile mai vechi erau monocrome sau bicrome, tonurile erau mai potolite: roșu, negru sau galben obținute din coloranți vegetali. O combinație foarte des întâlnită este roșu cu negru.

Ile se broda cu roșu pentru fete și femei tinere, cu alb la mirese și cu negru la persoanele în vârstă. Galbenul a fost preferat pentru încreț, apoi negru, maro, verde, albastru.

¹⁷ Elena Secoșan, *op.cit.*, p. 57.

¹⁸ A. Popovici, Gh. T. Kirileanu, *op.cit.*, p. 127.

Preferința pentru policromie este caracteristică întregului județ, dar are caracteristici specifice, în funcție de zona etnografică. Astfel, pe Valea Bistriței, cromatica este mai sobră, alături de negru fiind preferat albastru, mov, oliv și chiar maro. Cămășile de influență ardelenescă aveau altița, râurile sau șira peste cot cusute cu negru sau puteau avea un decor floral policrom în registre negre. Aici s-a mizat pe contrast și pe culori complementare. Vecinătatea, dar și deplasările de populație au determinat existența acestui tip de cămașă în județul Neamț. „Astăzi satele de pe Valea Bistriței, în apropierea vechii frontiere, sunt, în marea lor majoritate, formate din ardeleni și localitatea de unde sunt plecați se mai păstrează încă și acum, în amintirea celor mai bătrâni, dovadă că nu sunt veniți demult”¹⁹.

În zona Neamț sunt larg răspândite cămășile brodate cu roșu și negru, la care se adaugă, în proporții mai mici, alb sau galben, apoi în combinații rafinate de culori, dar și monocromie. Toate acestea demonstrează un simț estetic deosebit, o potrivire a culorilor, astfel încât se obține o proporție ideală între broderie și albul pânzei. Pentru un efect sporit, alegerea tipului de cusătură are un rol important. Cămășile din Piatra-Șoimului și din satele învecinate sunt un astfel de exemplu.

Cu cât coborâm spre câmpie, cromatica este mai aprinsă. Astfel, în zona Roman apare deseori roșu, combinat și cu portocaliu, grena, roz, verde, în motive de dimensiuni mici, brodate pe fondul alb sau cusut cu negru de pe cămașă, ceea ce estompa din stridența culorilor. Tot aici întâlnim și o preferință pentru albastru-deschis, la cămășile femeiești.

În ceea ce privește decorul, acesta este foarte variat, pornind de la cele mai simple elemente (puncte, linii, vrăste) și ajungând la diverse compoziții (prin combinații) și extinzându-se în câmpuri decorative ce acopereau spații ample, delimitate de albul natural al pânzei. Totdeauna s-a păstrat un echilibru între părțile decorate și cele simple.

Cusutul pe fir a determinat forma geometrică sau geometrizantă a decorului. Motivele decorative pot fi așezate de-a lungul unui ax imaginar, transversal (la altiță, încreț, șiră) sau longitudinal (la râuri), iar compozițiile sunt alternate sau așezate simetric pe aceeași linie. Principiile se respectă și în cazul râurilor costișate. Decorul *risipit* este echilibrat, broderia fiind distribuită aerisit, uniform pe suprafață.

Fără a intra în semantica ornamentelor abstracte sau figurative, constatăm că nu se poate face o strictă delimitare între ele, lucrul pe fir, forma geometrică, terminologia diferită pentru același motiv fac imposibilă trasarea unei demarcații. Liniile drepte, frânte sau curbe formează zigzagul, spirala și meandra, adică „dinții de lup”, „bradul”, „calea rădăcită”, apar în spațiile de delimitare ale compozițiilor decorative, pe *mușcățica* de la altițe și nu numai. Două linii frânte în unghi, puse spate în spate, sunt *sfăditele*. Crucea dreaptă sau în **X** este omniprezentă.

Cel mai des întâlnit motiv astral este soarele, cusut simplu sub forma unui romb, cu raze sau nu, numit *roată*. Mai multe romburi care se intersectează formează *roate înlănțuite*. Asemănătoare este *vârtelnița*. *Cârligele* acestora pot deveni un alt motiv, sau, din asocierea lor, pot apărea *coarnele berbecului*. *Luceafărul* (steaua cu 8 colțuri) poate deveni cu ușurință floare.

¹⁹ Preot C. Matasă, *op.cit.*, p. 12.

Dintre ornamentele concrete, cel mai ușor de identificat sunt cele fitomorfe. Arborele vieții este cusut sub formă brad sau de frunză de viță de vie cu ciorchini. Ghirlandele de flori, vrejurile, trandafirii pot fi asociate acestui motiv sau pot fi văzute distinct. În ambele cazuri, redarea este realistă. *Decorul cruțat* apare, de multe ori, sub formă de frunză, cum este cea de stejar. În orice linie sau punct pot fi identificate semne din lumea reală sau imaginară.

Repertoriul ornamentelor este vast, combinațiile de motive – nelimitate, iar stăpânirea tehnicii de lucru, imaginația și amprenta personală au făcut ca fiecare piesă să fie unică. Chiar dacă motivele decorative au fost transmise din generație în generație, mesajul inițial, care se referea la credințe, obiceiuri, superstiții s-a pierdut, în mare parte, de-a lungul timpului. „Dezbrăcată” de multe dintre semnificațiile ancestrale, cămașa femeiască ne vorbește totuși despre hărnicia și măiestria celei care a realizat-o; mâinile pricepute ale țărăncilor transformând un obiect vestimentar într-o veritabilă piesă de artă populară, „arta acului” atât de dragă sufletului țăranului.

Și tot despre aceste calități ne vorbesc și iile noi, cele 20, replici după cele din muzeu, lucrate de 19 dintre membrele *Șezătorii de Piatra*. Proiectul a fost foarte complex și s-a desfășurat timp de 10 luni, cuprinzând mai multe etape:

1. selectarea, de către membrele *Șezătorii*, a iilor pe care doresc să le reproducă, în funcție de dorința și de abilitățile fiecăreia (24 ianuarie - 2 februarie);

2. fotografierea, copierea motivelor decorative, analizarea croiului - în cadrul Muzeului de Etnografie Piatra-Neamț (3 februarie - 17 februarie);

3. alegerea pânzei, firelor, mărgelilor, paietelor și începerea lucrului, sesiuni intermediare de analiză pentru a putea face comparații cu piesa originală (18 februarie - 23 iunie);

4. curățarea celor 20 de cămăși din colecția Muzeului de Etnografie Piatra-Neamț, pregătirea pentru expoziție și fotografierea lor (mai – iunie);
5. realizarea de planșe după cămășile originale, organizarea unei expoziții cu acestea și cu mostre nou cusute, lansarea oficială a proiectului de Ziua Internațională a Iei (24 iunie);

6. continuarea lucrului și finisarea cămășilor noi (25 iunie – 1 octombrie);
7. sesiune foto – fiecare membră a *Șezătorii de Piatra* a fost fotografiată purtând ia pe care a cusut-o, realizarea catalogului IA NEAM(Ț)ULUI;
8. vernisarea expoziției și lansarea catalogului, în prezența autoarelor, a specialiștilor de la muzeele de profil din țară și a unui larg public – manifestare dedicată *Centenarului Unirii* (23 noiembrie). Expoziția a rămas deschisă la Muzeul de Artă din Piatra-Neamț până la 7 ianuarie 2019.

Membrele *Șezătorii de Piatra*, participante la Proiectul IA NEAM(Ț)ULUI

Proiectul a fost un omagiu adus Reginei Maria, cea care a adăugat noblețe și eleganță rafinatelor veșminte țărănești și a arătat că sunt demne de un cap încoronat, dar și harnicelor femei de acum 100 de ani, cele care și-au îmbrăcat familia la marile sărbători ale neamului în port tradițional și, totodată, femeilor din zilele noastre, care redescoperă, cos și dau o nouă viață frumoaselor ii. În acest mod, cultura tradițională este valorificată și are viitor.

Anexe:

Cămășile femeiești selectate pentru Proiectul IA NEAM(Ț)ULUI

Ie (Muzeul de Istorie Bicaz nr. inv. 613), **Bicaz, 1900**

Pânză de cânepă țesută în casă, lânică, paiete și mărgel.

Cămașa este încrețită la gât pe bentiță. Are fața (49/69 cm) croită dintr-un lat și doi clini, iar spatele din doi lați de pânză. Mănecele (70/20 cm) sunt dintr-o singură foaie și se încheie cu lâncez cusut cu romburi și X-uri și brățară brodată cu luceferi. Alțița separată, cu chenar în *dinți de lup*, prezintă două registre geometrice, compacte, cusute în culori pastelate, bej, cafeniu și mov, punctate cu paiete și mărgel. Încrețul, prins de alțiță printr-o dantelă croșetată, este geometric, are ca motiv central romb, este mov, cu paiete. Râurile sunt costișate, alternând meandrele, crucile și paietele. Dinăinții prezintă același decor ca alțița, dar descompus sub formă de căsuțe, de o parte și de alta a gurii, separate de H-uri. Cele două râuri nu sunt simetrice. De o parte și de alta, vertical, sunt câte două rânduri de „muște”.

Cămașă femeiască (Muzeul de Etnografie Piatra-Neamț, nr. inv. 86), **Piatra Șoimului, 1900**

Pânză de bumbac țesută în casă, arnici.

Cămașă bătrânească, fără guler, încheiată la spate cu un nasture. Este croită din două foi și clini (50/68 cm), cu pavă, iar mânecile dintr-un singur lat (55/25 cm). Decorul, realizat cu arnici roșu și negru este, în cea mai mare parte, fitomorf. În față prezintă o ghirlandă de frunze încadrată între două rânduri de struguri, iar la îmbinarea cu mâneca are brodată o altă ghirlandă de flori, încadrată de două meandre. Aceleași motive se repetă pe partea de sus și de jos a mânecilor, care sunt prinse de stani cu cheițe lucrate cu croșeta.

Cămașă femeiască (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 813), Nemțșor, 1910

Pânză de bumbac țesută în casă, arnici, mărgel, nasturi.

Cămașă bătrânească cu platcă, fără guler, încheiată la spate cu doi nasturi negri. Fața și spatele (67/78 cm) sunt croite din doi lați de pânză, clini și o pavă. Mânecile sunt largi (54/29 cm), cu clini și se termină cu manșetă cusută cu roșu, decor geometric, precedată de cusături pe crețuri. Se încheie în trei nasturi. Platca (25/52 cm) prezintă broderie plină, geometrică, un registru orizontal în față și în spate și două verticale pe umeri, delimitate de câte un șir de găurele.

Mânecile au decorul amplasat peste cot: în centru este un rând de meandre (broderie spartă), iar de o parte și de alta câte un registru geometric, în special romburi (broderie plină și spartă). Toate sunt delimitate de rânduri realizate în ajur. La îmbinarea cu stani, mânecile sunt brodate cu meandre, iar la mijloc au cusături pe crețuri. Pe față prezintă un dreptunghi încadrat în mărgel negre, brodat cu romburi mici, cu un cerc în mijloc. Cu rol decorativ, sunt cusute cu ață roșie cinci perechi de nasturi negri, așezați în paralel, pe diagonală. Aceleași meandre se repetă pe stanul din față, de o parte și de alta a dreptunghiului, încadrate în ajur, un rând spre interior și câte patru rânduri spre exterior, cu pliuri cusute între ele.

Cămașă femeiască (Muzeul de Etnografie Piatra-Neamț, nr. inv. 4470),
Bodești, 1920

Pânză de bumbac țesută în casă, arnici.

Cămașă încrețită la gât cu brezărău. Este croită din două foi și clini, (fața și spatele de 49/57 cm), iar mânecile dintr-un singur lat, cu pavă la subraț. Alțița este formată din patru registre, dintre care trei sunt încadrate într-un chenar pe trei laturi, iar unul este separat de acestea tot prin același tip de chenar. Decorul este geometric, meandre îmbrățișate. Încrețul este alb, iar râurile costișate, alternante, unul îngust, negru, cu decor rămas alb, sub formă de zigzag și un râu mai lat, variante ale meandrei. Pe față prezintă două râuri cu motivul decorativ din alțiță. Este asamblată în cheițe roșii.

Cămașă femeiască (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 4459),
Borca, 1920

Pânză de bumbac, arnici.

Cămașă încrețită la gât, cu guler și nasturi. Stanii (51/66 cm) sunt croiți din trei foi asamblate în cheițe decorative albe și policrome. Mâneca este amplă (74/32 cm), cu clin adăugat, prins cu aceleași tip de cheițe și cu o pavă mică. Alțița este îngustă, două registre pe fond negru, încrețul este foarte îngust. Cele trei râuri drepte (cel din mijloc la fel cu alțița, celelalte precum chenarul alțiței), coboară spre un lâncez cusut cu negru. Are fodor cu decor pe margine și dantelă. La gură se regăsesc motive de pe mâneci.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 363), **Fărcașa, 1928**

Pânză din bumbac țesută în casă, arnici, bumbac mercerizat, paiete și mărgel.

Cămașa este încrețită la gât și cusută pe crețuri. Stanii (45/66 cm) sunt croiți dintr-o singură bucată de pânză pusă pe lat și încheiată într-o parte, iar mânecile (68/23 cm) sunt croite dintr-o foaie și prezintă pave. Are altița compactă, cusută în tighel cu ață neagră, în romburi cu paiete și mărgel formând pătrate, așezate în colțurile romburilor. Aceasta este încadrată, pe trei laturi, de un chenar mărginit cu negru și cusut cu albastru, galben și roșu în romburi înălțuite. Încrețul portocaliu, cusut pe fir, este format dintr-o succesiune de flori și romburi. Pe mânecă și dinăinți sunt câte cinci râuri, trei late și două înguste, derivate din decorul altiței.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 717), **Fărcașa, 1930**

Pânză de bumbac țesută în casă, arnici, mătase și paiete.

Cămașă este încrețită la gât cu lâncez cusut cu negru. Stanii (50/63 cm) sunt croiți din trei lați de pânză încheiați în față în cheițe roșii. Mânecile (70/23 cm) sunt dintr-o singură foaie și au o pavă mică. Altița și râurile sunt costişate și alternează compoziții geometrice roșii, cu tighel negru și mărgel, cu rânduri de luceferi brodați cu mătase albă. La marginea mânecii, un rând de motive preluate de pe râuri. Încrețul este lucrat în ajur și prezintă decor fitomorf.

Cămașă femeiască (Muzeul de Etnografie Piatra-Neamț, nr. inv. 1258), **Bistra, 1930**

Pânză de bumbac, arnici.

Cămașă încrețită la gât, cu guler și nasturi. Fața (59/100 cm) este croită din două foi, iar spatele dintr-un lat și doi clini, cu pave. Mâneca este amplă (73/44 cm), cu clin adăugat, prins cu cheițe decorative, policrome. Broderia este sub formă de șiră neagră peste cot, cu motive geometrice roșii, albastre și galbene, repetitive și alternante, cusute în cruciulițe. Prezintă lăncez cusut cu roșu, fodor cusut cu același motiv ca șira și se termină cu dantelă. La gura cămășii are același decor pe mânecă, sub forma unui râu fragmentat în patru segmente.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra-Neamț, nr. inv. 4885), **Bilbor, 1930**

Pânză de bumbac, arnici, mărele.

Cămașă încrețită la gât are lăncez cusut cu negru și terminat cu șnur. Fața (49/69 cm), spatele și mânecile (63/30 cm) sunt dintr-o bucată, cu pavă. Alțița este lată, în table, cu motive florale realizate cu ață neagră, mărele aurii și verzi. Încrețul este geometric, de culoare grenă. Râurile sunt brodate cu un motiv derivat din alțiță, iar mâneca largă prezintă o margine cu același motiv ca râurile. Pe stanul din față, de o

parte și de alta, prezintă câte două râuri la fel ca pe mânecă, pe spate fiind cinci astfel de râuri. Părțile componente sunt îmbinate cu cheițe negre, decorative. Broderia a fost realizată pe fir și în urma acului.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 976), **Pipirig, 1930**

Pânză de bumbac țesută în casă, arnici, mărgel.

Cămașă este încrețită la gât pe bentiță. Are fața (47/61 cm) și spatele croite din câte o singură foaie așezată orizontal și încheiată în față cu cheițe maro. Mănecele (58/20 cm) sunt dintr-o bucată, cu pavă subraț. Alțița este formată din romburi negre umplute cu mărgel multicolore (galbene, verzi, maro, portocalii și albastre). Încrețul este îngust, brodat cu maro, sub formă de funde oblice în chenar negru, iar în loc de râuri sunt *risipite* aceleași romburi de pe alțiță. Mâneca se termină cu lâncez negru, un fodor îngust cu găurele și mici romburi. Romburile cu mărgel din alțiță se repetă pe față.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 728), **Buhalnița, 1934**

Pânză de bumbac țesută în casă, bumbac mercerizat.

Cămașă cu mâneca (65/21 cm) din umăr, cu bentiță. Fața și spatele (45/58 cm) sunt croite din câte un lat, unite printr-un clin lat și pavă. Alțița este realizată în ajur, cinci registre cu alb și galben. Încrețul este sugerat printr-o mică ghirlandă de flori

cusute pe fir, iar cele cinci râuri drepte cuprind alternativ aceleași motive de pe altiță și încreț. În față, de o parte și de alta a gurii cămășii, încheiată în cheițe galbene, din nou ajur și mici flori.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 49), **Grintieș, 1935**

Pânză din bumbac țesută în casă, arnici.

Cămașa cu brezărău este încheiată pe dreapta. Fața, spatele sunt croite din aceeași foaie de pânză pusă pe lat, iar mânecile sunt dintr-un lat, cu pavă. Decorul mânecilor este format din patru râuri cu decor fitomorf, policrom, ce sugerează altiță, sunt secționate de încreț și se termină aproape de manșetă. Încrețul negru prezintă tot decor floral, asemănător celui de pe manșetă. Aceleași motive, dispuse la fel, sunt și pe fața cămășii. Este cusută în cruciulițe și în urma acului.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 277), **Hangu, 1937**

Pânză de bumbac țesută în casă, arnici.

Cămașă încrețită la gât pe bentiță cusută cu romburi. Stanii sunt dintr-o singură foaie (55/48 cm), la fel mânecile (70/23 cm), cu o pavă mică. Întreaga cămașă prezintă același decor geometric de culoare grenă, monocrom, așezat compact la altiță, sau sub formă de râuri pe mâneci și piept și, orizontal, la marginea mânecii. Cusăturile sunt realizate în cruciulițe și în urma acului.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 24), **Pipirig, 1938**

Pânză de bumbac țesută în casă, mătase, arnici, mărgel.

Cămașă este încrețită la gât pe bentiță. Are fața (49/62 cm) și spatele croite din câte o singură foaie așezată orizontal și încheiată în față, mânecile (59/22 cm) sunt dintr-o bucată, cu pavă subraț. Alțița este formată dintr-un registru îngust cu triunghiuri pe mijloc, încadrat cu *dinți de lup* grena și un registru lat, geometric, cusut cu mătase albă și mărgel policrome. În loc de încreț, un șir de romburi. La gură sunt cusute aceleași motive cu mătase albă, încadrate de ajur. Cheițele sunt grena, decorative.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 130, **Buhalnița, 1940**

Pânză de bumbac țesută în casă, arnici, mărgel, paiete.

Cămașă este încrețită la gât pe bentiță. Are fața (51/47 cm) și spatele croite dintr-o singură foaie așezată orizontal și încheiată în față, mânecile sunt dintr-o bucată, cu pavă subraț. Alțița este formată din două registre încadrate pe trei laturi, într-un chenar. Este brodată cu frunze de stejar, în tehnica *decorului cruțat*, cu arnici negru, paiete și mărgel. Încrețul este galben, geometric. Râurile sunt costişate, tot geometrice, predominând pătratul, cele de mijloc fiind cusute cu mărgel roșii, galbene, albastre și verzi. Același motiv este dispus pe dinăinți, câte trei fragmente de o parte și de alta a gurii cămășii, care este încheiată cu cheițe negre.

Cămașă femeiască (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 25), **Pipirig, 1938**

Pânză de bumbac țesută în casă, perișor, paiete, mărgеле.

Cămașă încrețită la gât pe bentiță cusută cu romburi grena. Stanii (35/61 cm) și mânecile (73/25 cm) sunt realizate dintr-o singură foaie și nu au pave. Alțița este lată, în nuanțe de grena, brodată în table, cu romburi înscrise unele în altele, cele interioare fiind delimitate cu paiete punctate cu mărgеле. Încrețul este negru, cusut pe dos, fiind urmat de câte patru râuri realizate dintr-o înlanțuire de romburi, îmbogățite cu paiete și mărgеле. Mâneca este prinsă pe bentiță, la fel ca la gât. Aceleași râuri, acum în număr de cinci, se regăsesc pe dinăinți.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 15), **Poiana Teiului, 1940**

Pânză de bumbac țesută în casă, arnici.

Cămașă luncănească cu lâncez cusut cu negru și revere mici. Stanii sunt dintr-o foaie și clini (50/58 cm), iar mânecile (67/18 cm) dintr-un lat. Alțița este compactă, din trei rânduri de flori încadrate pe trei laturi de un chenar. Încrețul este cu motivul *coarnele berbecului*. În loc de râuri, aceleași flori, dar de această dată *sărite*. Pe față, de o parte și de alta a cheițelor de la gură, sunt două rânduri, ca pe mânecă. Toată cămașa este cusută cu fir negru, maro și galben.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 4649), **Valea Bistriței, 1940**
Pânză de bumbac țesută în casă, arnici.

Cămașă este încrețită la gât cu lâncez. Stanii (48/64 cm) sunt croiți dintr-o singură bucată de pânză așezată pe lat și încheiată în față cu cheițe groase, roșii. Alțița, încadrată în chenar, este cusută cu roșu, cu motive romboidale dispuse în trei registre late, mărginite mărginite de altele trei înguste și grena. Este așezată mai jos față de majoritatea iilor. Încrețul, în nuanță de verde, este geometric, romboidal. Mâneca (67/23 cm) se încheie pe brățară cu lâncez și cu fodorică întoarsă, finisată cu drug. Nu prezintă râuri pe mânecă. În față are două râuri cu același decor ca alțița.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 4653), **Valea Bistriței, 1940**
Pânză de bumbac, arnici.

Cămașă este încrețită la gât pe bentiță. Stanii (46/52 cm) sunt realizați din câte o foaie de pânză și uniți cu câte un clin și cu pavă. Mânecele (67/20cm), din câte un lat de pânză, prezintă o alțiță lată, cusută în cruciulițe cu romburi, înscrisă pe trei laturi într-un chenar îngust, albastru. Nu are încreț. Trei râuri late, cu același decor ca alțița,

alternează cu două râuri înguste. Mâneca este largă și se termină cu același decor ca al râurilor înguste și cu găurele. De o parte și de alta a gurii cămășii încheiate cu cheițe există câte un râu îngust și unul lat, ca pe mânecă.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 148), **Piatra Șoimului, 1942**
Pânză de bumbac țesută în casă, arnici.

Cămașă este încrețită la gât pe bentiță încheiată la spate. Are fața (64/59 cm) și spatele croite dintr-o foaie și clini, mâneca dintr-un lat, cu pavă. Alțița este îngustă, cu trei registre din S-uri oblice, negre, separate, încrețul este grena, geometric. Răurile sunt dublu costișate, în oglindă, cu un ax central, ca un pom al vieții. La margine este strânsă cu un șnur și formează un volănaș, terminat cu pătrate roșii și găurele. Pe față are un pom al vieții de dimensiuni mai mici. Toată este brodată cu negru și grena, în urma acului, lănțișor și numai la mâneci cu cruciulițe.